Eduskunnan lakivaliokunnalle

LAUSUNTO EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNNALLE HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ EDUSKUNNALLE 17 JA 34 A) LUKUJEN MUUTTAMISEKSI (HE 89/2021 VP, LA 41/2019 VP JA TPA 158/2020 VP)

Yleistä

Suomen Asianajajaliitolta (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) on pyydetty lausuntoa otsikossa mainitusta hallituksen esityksestä (HE 89/2021 vp) ja siihen liittyvistä aloitteista (LA 41/2019 vp ja TPA 158/2020 vp).

Asianajajaliitto on pyrkinyt erityisesti kiinnittämään huomiota hallituksen esityksessä esitettyihin terrorismirikosten kriminalisoinnin laajentamiseen liittyviin oikeusturvakysymyksiin.

Kuten Asianajajaliitto on jo aiemmin lausunut terrorismilainsäädäntöön liittyvien muutosehdotusten yhteydessä, Asianajajaliitto pitää sinänsä kannatettavana terrorismirikoksia koskevan lainsäädännön päivittämistä, mutta toteaa, että sanottujen rikosten kriminalisointia ja tutkintamenetelmiä koskevaa lainsäädäntöä ei ole saatettu eteenpäin johdonmukaisesti ja järjestelmällisesti, mistä johtuen sääntely on jäänyt hajanaiseksi ja osin ristiriitaiseksi. Asianajajaliitto on useassa yhteydessä esittänyt terrorismirikossäännösten yhdenmukaistamista ja selkeyttämistä, mutta säädöshankkeet ovat tältä osin jääneet keskeneräisiksi.

Asianajajaliitto tuo esiin vakavan huolensa siitä, että rikostunnusmerkistöjen avoimuuden nykyinen kasvattaminen muodostaa konkreettisen uhan sille, että yksilön toiminnan rangaistavuus perustuu jatkossa mielipiteille ja henkilösuhteille, eikä konkreettiselle menettelylle. Tältä osin liitto viittaa asiassa aiemmin lausumaansa. Liitto uudistaa aiemman kantansa, jonka mukaan terrorismirikosten poikkeuksellinen vakavuus ei voi muodostaa perustetta rapauttaa oikeusvaltion keskeisiä periaatteita.

Asianajajaliiton kanta esitettyihin lainmuutoksiin

Asianajajaliitto ilmaisee huolensa siitä, että hallituksen esityksessä esitetty rangaistussäännöksen laajentaminen, koskien terroristijärjestön toimintaan osallistumista sisältää esitykseen kirjatussa muodossaan todellisen uhan luonnollisen henkilön oikeusturvan sekä muiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

Muutettu rangaistussäännös terroristiryhmän toimintaan osallistumisesta ehdotetaan kirjattavaksi RL 34 a luvun uuteen 4 §:ään.

Rangaistussäännöksen muutos merkitsee rangaistavan toiminnan huomattavaa laajentamista ja se sisältää käytännössä aivan avoimeksi jäävän rikostunnusmerkistön erityisesti muutettavaksi esitetyn säädöksen 1 momentin 4) – kohdan osalta. Erityisen ongelmallisen terroristiryhmän toimintaan osallistumista koskevasta rangaistussäännöksestä tekee terrorismiryhmän käsitemääritelmän avoimuus ja puuttuva aksessiivisuusedellytys. Kun toiminnan rangaistavuus ei edellytä sitä, että jokin rikos ylipäätänsä tehdään, tulisi osallistuminen sellaisen ryhmän toimintaan määrittää huomattavan paljon tarkkarajaisemmin kuin esimerkiksi RL 17 luvun 1 a §:ssä mainittu osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan. Hallituksen esityksessä tarkkarajaisuutta on kuitenkin päinvastoin vähennetty.

Asianajajaliiton näkemyksen mukaan näin merkittävä ja tarkkarajaisuuden osalta puutteellinen rangaistavuuden kasvattaminen tulee perustaa muuhunkin, kuin siihen, että aiemman nimikkeen ja sen sisällön arvioiminen ”on ***saattanut osaltaan johtaa*** siihen, että Suomen lainsäädännön on ***eräissä yhteyksissä*** katsottu terroristiryhmän toimintaan liittyvien tekojen osalta olevan vajavaista tai poikkeavan muiden valtioiden lainsäädännöistä”. Kuten väitetty ongelma hallituksen esityksessä tarkentamattomasti ilmaistaan.

Hallitus toteaa esityksessään, että *”terroristiryhmän puitteissa tapahtuvien terroristisessa tarkoituksessa tehtyjen rikosten tekemistä voivat olennaisesti edistää monenlaiset toimet, joita ei tällä hetkellä mainita rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentissa ja jotka ryhmän terroristisen rikollisen toiminnan edistämisen kannalta merkitykseltään rinnastuvat momentin kohdissa jo mainittuihin tekoihin.”* Hallitus esittää, että RL 34 a luvun 4 § 1 momentin 4) - kohdan mainittujen taloudellisten tai oikeudellisten merkittävien neuvojen antamisen lisäksi tämänkaltaista olennaista edistämistä olisi esimerkiksi osallistuminen sellaiseen aseelliseen toimintaan joka ei ole terrori-iskun tekemiseen liittyvää aseen käyttämistä eli hallituksen esityksen mukaan erilaiset vartiointi- ja partiointitoimet terroristijärjestöjen alueiden suojaamiseksi, terroristiryhmän varustehuollosta tai muuten terroristiryhmän toimintavalmiutta edistävät tai ylläpitävät toimet tai merkittävästi terroristiryhmän toimintaa edistävän ideologisen tai uskonnollisen koulutuksen antaminen. Lisäksi hallitus katsoo, että terroristiryhmän edistämisrikoksesta voitaisiin uudella säännöksellä tuomita henkilö, joka tekee tiettyjä rikoksia toiminnan edistämiseksi. HE 89/2021 vp s. 16–17 sekä 37–38.

Hallitus toteaa esityksessään myös, ettei olennaisena tehtävänä ei voitaisi puolestaan pitää esimerkiksi pelkästään oleskelua terroristiryhmän hallitsemissa tiloissa tai hallitsemalla alueella tai avioitumista terroristiryhmään kuuluvan kanssa taikka sitä, että henkilö ainoastaan toimii tavanomaisissa omaa perhettään palvelevissa kotitaloustehtävissä taikka huolehtii lapsistaan tai muiden lapsista. Lisäksi avustustoiminnassa annetun lääketieteellisen hoidon tai lääkityksen antaminen ei olisi terroristiryhmän toiminnan olennaista edistämistä. Epäselväksi jää, onko muunkaltainen lääkäritoimen hoitaminen terroristitoimintaan liittyvien henkilöiden hyväksi hallituksen mielestä terroristiryhmän toiminnan edistämistä. Olennaista asiassa on, että säännöksen sanamuodosta voi helposti johtaa päätelmän, jonka mukaan edellä esitetyt toimet ovatkin ”olennaista edistämistä”.

Ratkaisuvalta avoimen säädöksen tulkinnasta jäisi tuomioistuinten ja tutkintaviranomaisten vastuulle. Edellä mainittuja esimerkkejä lukuun ottamatta, jää hallituksen esityksessä lisäksi epäselväksi, minkälaisia muita terroristiryhmään osallistumisen muotoja tai toimia on tarkoitus kriminalisoida. Asianajajaliitto katsookin, että yleisesti osallistumisen määrittäminen esityksessä esitetyin tavoin mm. ”muun olennaisen tehtävän hoitamiseksi”, voi johtaa siihen, että varsin etäinenkin yhteys ryhmään tulee rangaistavaksi terrorismirikoksena.

Siltä osin, kun esityksessä on viitattu oikeuskäytäntöön, todetaan, että ajatus, jonka mukaan tuomioistuimet poistaisivat ongelman lainkäyttötoiminnassaan ei voi olla riittävä peruste laatia puutteellisia säädöksiä. Lainkäyttäjän vastuulla ei ole korjailla lainsäätäjän virheitä, jotka johtuvat epätäsmällisestä lainsäädännöstä.

Edelleen, kuten Asianajajaliitto on aikaisemmissa lausunnoissaan todennut, on otettava huomioon, että terrorismi ja terroristi ovat itsessään ideologisesti ja poliittisesti latautuneita termejä ja tästä syystä laillisuusperiaatteen mukainen tarkkarajaisuuden vaatimus korostuu. Näin etenkin, kun kysymyksessä on ns. universaalirikos, jossa Suomen oikeuslaitos on oikeutettu ja velvoitettu toimimaan myös mahdollisen ulkomailla tehdyn teon tai sen yrityksen perusteella. Tiedossa on, että useissa maissa terroristiryhmiksi nimetään yhteenliittymiä, joiden toimintaan ei liity minkäänlaista väkivallan käyttöä tai sen suunnittelua.

Asianajajaliitto korostaa vielä kerran sitä, ettei RL 34 a luvun 4 § mukaisiin rikoksiin sisälly RL 17 luvun 1 a § kaltaista aksessiivisuusvaatimusta, mikä osaltaan korostaa RL 34 a luvun tarkkarajaisuuden vaatimusta. Tämä ja kaikki edellä mainittu huomioon ottaen, asianajajaliitto katsoo, että hallituksen esityksessä esimerkkeinä mainitut toiminnot olisivat tarkoituksenmukaisempaa sekä rikosoikeudellisen tarkkarajaisuuden ja täsmällisyyden vaatimuksien huomioon ottaen lisättävä lainsäädäntöön ennemmin muuttamalla rikoslain 34 luvun 4 § 1 momenttia niin, että mainitut esimerkit lisättäisiin momentin kohdiksi itsenäisinä tunnusmerkistöinään. Mainittujen esimerkkien mukainen toiminta on helppo tulkita terroristiryhmän toiminnan edistämiseksi, jolloin lain sanamuoto pysyisi johdonmukaisena.

Hallituksen esityksessä olennaisena esimerkkinä mainitun väärennys- ja tietoverkkorikoksen tai muuta erilaista terroristiryhmän varainhankintaa palvelevaa varallisuuteen kohdistuvat rikoksen osalta lienee asiallista ja tarkoituksenmukaista tuomita niistä rangaistus rikoslain 5 luvun osallisuutta koskevien säännösten nojalla. Esityksessä kuvattu, käytännössä määrittelemättömän etäinen yhteys terroristiryhmän toimintaan johtaa helposti siihen, että tällaista erillistä rikosta tutkitaan terrorismiryhmään osallistumisena ainoastaan rikoksesta epäillyn viiteryhmän perusteella. Tämä saattaa johtaa jopa etniseen profilointiin ja lisäksi heikentää entisestään rikosoikeuteen olennaisesti kuuluvaa tarkkarajaisuuden vaatimusta.

Asianajajaliiton kanta RL 34 a luvun muuttamisesta on, että lakimuutokset tulisi toteuttaa täsmällisemmin ja tarkkarajaisemmin kuin hallitus esityksessään esittää. Ehdotetut muutokset voivat johtaa tilanteeseen, jossa yksilöiden oikeusturva on vakavasti uhattuna, mikäli terroristiryhmän toimintaan osallistuminen arvioidaan nyt hallituksen esityksessä esitetyllä tavalla. Varsinkin uskonnon motivoimaan terrorismiin linkittyy vahvasti uskonnollisia ja kulttuurillisia tekijöitä, jotka kuuluvat itsessään suojeltujen ihmis- ja perusoikeuksien suojan alle. Tällöin lainsäätäjän on varmistettava, ettei lainsäädäntö ja siitä seuraava lainkäyttö ulotu liiaksi alueelle, joka liittyy yksilöiden uskonnollisten, kulttuurillisten ja sosiaalisten olosuhteiden alueelle.

Hallituksen esitykseen sisällytettyjen RL 34 a luvun 5 §:n, 5 c §:n ja 34 a luvun 5 e §:n muutosten osalta Asianajajaliitto katsoo, että julkinen kehottaminen terrorismirikoksiin tai tällaisen toiminnan rahoittaminen ja matkustaminen terrorismirikosten tekemistä varten on perusteltua säätää rangaistaviksi riippumatta rahoituksen tai matkustuksen kohteena olevan terroristisen rikoksen luonteesta. Tähän nähden tehtyjä muutoksia voi pitää perusteltuina.

Asianajajaliitolla ei ole muuta lausuttavaa muihin esityksessä esitettyihin lakimuutoksiin liittyen.

Lakialoite (LA 41/2019 vp)

Asianajajaliitto toteaa, että hallituksen esityksessä ehdotetut lainmuutokset vastaavat sisällöltään lakialoitteessa mainittuja siltä osin, kun ne liittyvät RL 34 a luvun sisältöön. Kansalaisuuslain osalta Asianajajaliitto pitää tarpeellisena sen arvioimista, voiko terroristisesta toiminnasta tuomittu kaksoiskansalainen säilyttää Suomen kansalaisuuden.

Toimenpide-ehdotus (TPA 158/2020 vp)

Mainitun toimenpide-ehdotuksen osalta Asianajajaliitto toteaa, että perheenjäsenten ja elinkumppaneiden rankaisemiseen tähtäävää lainsäädäntöä ei voi miltään osin pitää länsimaiseen oikeusjärjestelmään kuuluvana ja sitä on käytetty lähinnä totalitaristissa oikeusjärjestelmissä. Tähän on osittain viitattu myös hallituksen esityksessä. Asianajajaliitto katsoo, ettei oikeusvaltiossa voi olla sijaa sanotun kaltaisen sääntelyn käyttöönotolle laajemmalti ja esittää, että toimenpide-ehdotus ei anna aihetta enemmille toimille.

Helsingissä 6.10.2021

Niko Jakobsson
Pääsihteeri
Suomen Asianajajaliitto

Laati Asianajaja Pekka Ylikoski
Asianajotoimisto Justitum Oy, Helsinki